

РЕЦЕПЦІЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ІДЕЙ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ Р. ІВАНИЧУКА ТА Г. ГРІНА

На основі теоретико-методологічної бази актуальної сьогодні проблеми художнього переосмислення євангельських структур простежено особливості рецепції християнських ідей у творах „Орда”, „Євангеліє від Томи”, „Смерть Юди” Р. Іваничука та „Сила і слава” і „Суть справи” Г. Гріна. Проаналізовано основні способи та моделі рецепції. Виявлено типологічні відповідності у трактуванні обома письменниками визначальних концептів християнського вчення.

Ключові слова: рецепція, рецептивні моделі, євангельські образи, християнські ідеї, типологічні відповідності.

На межі ХХ та ХХІ століть проблема теоретичного обґрунтування рецепції християнських ідей і структур у художній літературі набула особливої актуальності. Вона досліджується в руслі рецептивної естетики, яка, на думку О. Червінської, формує новий погляд на літературну продукцію, коли „кінцева мета будь-якого літературного твору пов'язується з її інтелектуальною реалізацією в кожній конкретній свідомості” [9, с. 3]. В українському літературознавстві над цією проблемою активно працювали М. Жулинський, О. Мишанич, А. Нямцу, І. Бетко, В. Мокрий, Л. Мороз, Я. Розумний, Т. Салига, Г. Сивокінь, В. Сулима, М. Яценко та інші. Заслуговує на увагу літературознавча розвідка В. Антофійчука „Євангельські образи в українській літературі ХХ століття”, яку треба вважати засадничою в цій царині. Учений підкреслював: „Функціонування євангельського, як і загалом біблійного сюжетно-образного матеріалу в українській та світовій літературі – одна із пріоритетних проблем сучасного порівняльного літературознавства” [2, с. 12].

Християнське вчення як світоглядно-філософська система мало значний вплив як на творчість Р. Іваничука, так і Г. Гріна. Знаємо, що Р. Іваничук виріс у родині, де християнська мораль була визначальною у вихованні дітей, у взаєминах з ближніми, у ставленні до життєвих цінностей. На батьківщині письменника християнська релігія зазнала антигуманних нападів радянської атеїстичної влади.

Г. Грін називав себе християнином, належав до спільноти англіканської церкви, панівної на його батьківщині (до неї належали і його предки). У віці 22 роки він приймає хрещення за римо-католицьким обрядом. Зробити такий крок спонукала його Вів'єн Дейрел-Браунінг – католичка, яка стала його дружиною. Як згадував сам письменник, у католицькому обряді християнства його приваблювали саме можливість каяття у скоєних гріхах, прощення і покута через сповідь. Обидва письменники добре ознайомлені з текстом Святого Письма та обрядами християнської церкви. У їхніх творах важливу художню функцію виконують детальні описи храмів, обрядових елементів меси чи літургії, що

супроводжуються кваліфікованими коментарями, цитуванням текстів богослужінь. Численні спільні біблійні мотиви, сюжети, образи навіть цитування Святого Письма спонукають до типологічного вивчення творчості українського та англійського письменників.

Рецепцію християнських ідей у творчості Р. Іваничука досліджували А. Нямцу, В. Антофійчук, Г. Насмінчук. Ці вчені одноголосно стверджують, що Новий Завіт мав визначальний вплив особливо на пізні твори письменника. Складнішим є питання про взаємини Г. Гріна та католицизму. Західні критики, такі як У. Робсон, Ф. Уіндем, Дж. Аткинс, Фр. Кенкл, Д. Прайс-Джонс, А. Девітіс, Ф. Стретфорд, називають Г. Гріна католицьким письменником.

В. Антофійчук у вже згадуваному дослідженні наводить цілий ряд способів рецепції канонічного матеріалу: прийом переносу євангельських мікроструктурних компонентів і характеристик на літературних персонажів; використання образів-символів, пов'язаних із життєвим шляхом Ісуса Христа; використання полілогів, які концентрують у межах єдиного художнього простору опозиційні концепції; ремінісценції, дописування сюжетної схеми першоджерела і цитування та перефразування біблійних висловів у відповідному контексті; актуалізація євангельських сюжетів національно-історичними реаліями; медитативні роздуми про принципи християнського світовлаштування, пошук етичних і ціннісних орієнтирів [див. 2, с. 12-36]. Ці рецептивні моделі чітко простежуємо в текстах романів Р. Іваничука та Г. Гріна. Для аналізу беремо твори, в яких найбільш чітко відображено євангельські ідеї, мотиви та структури („Орда”, „Євангеліє від Томи” та „Смерть Юди” Р. Іваничука; „Сила і слава” і „Суть справи” Г. Гріна).

Р. Іваничук використовує прийом переносу євангельських мікроструктурних компонентів і характеристик на літературних персонажів, порівнюючи шансонетку Прімаверу із роману „Смерть Юди” із Марією Магдалиною, а потім – із Божою Матір'ю. Цей же прийом застосовує письменник, коли зображає натурників, які позували маестро Савояру для портретів апостолів.

У романі Г. Гріна „Сила і слава”, наприклад, метис, який за грошову винагороду видав Падре поліцейським, є прототипом Юди [4, с. 91]. У творі Р. Іваничука „Орда” та „Смерть Юди” один і той же персонаж ототожнюється і з Юдою, і з Месією. Так, юний Аполон спершу позував для портрета Христа, а потім – Юди. Отець Єпіфаній порівнював свій вчинок зі зрадою Юди [7, с. 43], та згодом переоцінює своє призначення і запитує себе: „*А, може, мені суджено стати Месією, може, треба дозволити розіп'яти себе в ім'я спасіння люду?*” [4, с. 63]. Такий прийом відіграє важливу художню функцію у творі. Автор проілюстрував свою концепцію людської природи, підкресливши, що в одній людині може поєднуватися і добро, і зло.

Р. Іваничук та Г. Грін використовують образи-символи, пов'язані з життєвим шляхом Ісуса Христа. Особливо багато біблійних персонажів у романі Р. Іваничука „Євангеліє від Томи”. У творі зображено апостолів Петра, Івана, Якова, Юду Тадея, Матея, Андрія, Симона Зелота, а також Пілата, Каяфу, самітника Закхея, розбійника Варавву та Марка, в домі

якого відбулася Тайна Вечеря. Проте символічне навантаження мають лише окремі образи. Як і в Г. Гріна, так і в Р. Іваничука образ Юди є символом зради, а Хоми – невірства і сумніву. Символом терпіння і мучеництва за правду Христової віри в Р. Іваничука є Лазар [7; 99, с. 176] та Йов [6, с. 56]; у Г. Гріна таким мучеником є святий Хуан, про життя і смерть якого розповідає побожна жінка своїм дітям [4]. У творах українського письменника знаходимо ще й такі образи-символи: Азазель – символ змія-спокусника, хрест як символ смерті й воскресіння [8, с. 217]. Тісно пов'язаний із символом хреста символ гори Голгофи, що уособлює вершину, до якої прямує людина страждаючи, щоб, дійшовши до неї, очиститися [5, с. 414; 7, с. 43]. У романі „Євангеліє від Томи” використано біблійні образи зерна, колосу і хліба, що символізують зерна правди християнської віри, засіяні в людських душах, які приносять плоди, утверджуючи цю релігію [6, с. 72]. Тут простежуємо алюзію до Євангельського вислову: „Я хліб життя. Хто до Мене приходить, – не голодуватиме він, а хто вірує в Мене, – ніколи не прагнучиме” [Ів. 6: 35].

У творах на євангельську тематику Г. Грін та Р. Іваничук використовують діалоги та полілоги, які концентрують у межах єдиного художнього простору опозиційні концепції. Так, у романі „Суть справи” Г. Грін будує діалоги між практикуючим католиком Скобі та його коханкою Елен, яка, хоча й народилася в сім'ї священика, була атеїсткою. Вони висловлюють свої погляди щодо релігії, віри. У „Силі і славі” кульмінаційним моментом сюжету є діалог між Лейтенантом та Падре [4, с. 170-175]. Обидва прагнуть до однієї мети – зробити щасливим життя людей, але різними шляхами. Лейтенант піклується про їх матеріальний достаток, Падре ж відстоює позицію, що духовність для людини значно важливіша. Про духовне і матеріальне сперечаються також персонажі твору Р. Іваничука „Орда” полковник Ніс та отець Єпіфаній [7, с. 156]. Відстоюють протилежні позиції язичницький жрець і Єпіфаній. Перший захищає прадідівські вірування, другий же вважає, що єдиною істинною є християнська релігія.

Зіткнення протилежних світоглядних концепцій зустрічаємо в діалогах між Томою й Азазелем [6, с. 35], які дискутують про стару і нову релігію, про місце окремої людини у світі й долю усього єврейського народу, про істину, віру і сумнів.

Про місію Ісуса сперечався Тома з Іваном Хрестителем. Апостол бачив у ньому земного вождя, Хреститель же – небесного. Із Йосифом Флавієм Тома диспутував про моральність і виправданість зради. Для Томи служити народові означало бути готовим віддати заради нього життя. Флавій же вважав за доцільніше жити для батьківщини, а не вмерти заради неї, обирав пристосуванство, замість протесту, волів бути „незалежним в залежності”, ніж загинути.

У романі „Смерть Юди” такий полілог використовує автор, коли описує сон Савояра, в якому апостоли-натурники чинять суд над вчинком Юди.

Важливою особливістю творів на біблійну тематику є ремінісценції, дописування сюжетної схеми першоджерела і цитування та перефразування біблійних висловів у відповідному контексті. Ці прийоми у своїх романах використовують як Г. Грін, так і Р. Іваничук. Обидва

письменники часто звертаються до елементів євангельського сюжету, а особливо до моментів, де описано проповіді та останні дні Ісуса.

Увагу письменників привертає притча про багатого юнака, який хотів успадкувати вічне життя, та боявся втратити своє земне матеріальне багатство [див. Мр. 10:17-25]. Передаючи розмову про матеріальне і духовне багатство між Лейтенантом і Падре, Г. Грін використовує як один з аргументів на доказ вагомості духовного фразу: *„Ми завжди казали: благословенні вбогі, а багатим буде важко потрапити в Царство Небесне”* [4, с. 175]. Р. Іваничук цитує слова Ісуса до юнака *„Покинь усе і йди за Мною!”* [Мр. 10: 24]. Але використовує їх у дещо іншому контексті, адресуючи Томі при першій зустрічі з Христом [6, с. 22].

Звернення до Нагірної проповіді [Мт. 5] знаходимо в романах *„Сила і слава”* Г. Гріна [4, с. 73] та *„Євангеліє від Томи”* Р. Іваничука [6, с. 43]. Обидва письменники розмірковують над суттю вислову: *„Блаженні страждущі за правду, бо їхнє царство небесне”* [Мт. 5:10]. Опис Євхаристії як прилучення до Христа, як сакрального обряду, що єднає людину із трансцендентним началом, зустрічаємо в *„Силі і славі”* [4, с. 75], *„Суті справи”* [5, с. 416] Г. Гріна, а також в *„Орді”* [7, с. 60] і *„Євангелії від Томи”* [6, с. 211, 266] Р. Іваничука. При цьому в перших трьох романах Євхаристію здійснюють священники під час богослужіння, а в останньому описано Євхаристію, яку вперше здійснив Христос на Тайній Вечері: *„Як вони споживали, Ісус узяв хліб, і поблагословив, поламав і давав Своім учням, і сказав: „Прийміть, споживайте, це – тіло Моє.” А взявши чашу, і подяку вчинивши, Він подав їм і сказав: „Пийте з неї всі, бо це – кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів!”* [Мт. 26: 26-28].

Також читаємо в романі і про події, що передували цьому: *„І сказав Ісус учням: Ідіть у місто, і стріне вас чоловік, який нестиме збанок з водою. Ідіть за ним до його дому, там ми спожиемо пасхальне яйце”* [6, с. 30]. Р. Іваничук художньо переосмислює цю подію. Письменник пише, що Марко, в домі якого відбулася вечеря, не вірив в Ісуса ані тоді, коли Месія здійснив тайну Євхаристії, ані тоді, коли Він на ритуальне запитання Йоана *„Чим відрізняється ця ніч від інших ночей?”* відповів: *„Тим, що востаннє п'ю із плоду виноградного”* [Мт. 26: 29], ані тоді, коли Христос виявив задуману зраду Юди. Повірив Марко лише тоді, коли почув: *„Уже йду до Вітця мого. Я подолав світ”* [Ів. 16:13]. Пізніше він скаже Томі: *„Людина, яка упевнилась, що пододала старий світ (тобто стару релігію) і дала початок світові новому (християнству), мусить бути Богом, – смертній людині такий подвиг не під силу”* [6, с. 30].

Гетсиманський сад, де відбулися трагічні події [див. Лк. 22], також привернув увагу письменників. Г. Грін звертається до цього образу, описуючи тривожну ніч, яку провів Падре в хижці разом із Метисом-Юдою [4, с. 92]. Р. Іваничук же так трактує символіку цього місця: *„У п'їтмі Гетсиманського саду ламалися людські душі, невтерплюючи діждатись воскреслої миті”* [8, с. 247]. Як Г. Грін, так і Р. Іваничук згадують момент, коли Христос відчув страх перед стражданнями: *„І трохи далі пройшовши, упав Він долілиць, та молився й благав: „Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене. Та проте, – не як Я хочу,*

а як Ти” [Мт. 26: 39]. Подібний страх перед стражданнями відчують Падре [4, с. 119] та отець Єпіфаній: „*Боже, Боже, якщо можна, хай обмине мене чаша сія... Прости мені, Ісусе, але якщо тебе діймав страх, то чому маю не боятися я?*” [7, с. 195].

Г. Грін та Р. Іваничук звертаються у творах до події з’явлення воскреслого Ісуса апостолам зі словами „Мир вам!” [Ів. 20: 19]. Г. Грін передає роздуми свого персонажа Скобі з роману „Суть справи” над значенням слів Ісуса, над важливістю душевного спокою і умиротворення для гармонійного життя людини [5, с. 264]. Для Скобі „мир” здавалося найпрекраснішим словом у мові, напевне, тому, що саме миру прагнула його збентежена душа. Він із пошаною ставився навіть до сну, бо вважав, що це одна з форм спокою, миру, форма втечі від жаху життя.

Р. Іваничука ж більше зацікавила поведінка Томи, описана у Святому Письмі [Ів. 19:25-29]. Це спонукало письменника до написання роману „Євангеліє від Томи”, в якому виводиться ціла система аксіологічних мотивувань такої поведінки апостола на прізвисько Невірний. Цей біблійний персонаж згадується і в романі Г. Гріна „Сила і слава” [4, с. 94].

Апостол Павло, що раніше звався Савлом, також згадується у творах. Г. Грін звертається до цього образу, коли передає слова мученика Хуана перед стратою (які, до речі, нагадують слова мученика Степана [див. Дії апостолів 7:60]): „*Підійшовши до стіни, Хуан повернувся і почав молитися – не за себе, а за ворогів своїх, за загін бідних невинних індійських солдатів, які стояли навпроти нього, і навіть за начальника поліції. Він підняв угору розп’яття на своїй вервиці і молився, щоб Бог простив їх, просвітив невігластво їхнє, і, як гонителя Савла, привів їх до вічного царства*” [4, с. 190]. Факт навернення Савла, описаний у Діях апостолів 9: 3-9, згадує і Р. Іваничук у романі „Євангеліє від Томи”, називаючи його тринадцятим апостолом [6, с. 29].

Окрім Новозавітніх образів і подій, Г. Грін та Р. Іваничук послуговувалися старозавітніми образами міст Содому та Гомори, які символізують гріховність, хаос та занепад. Так, Р. Іваничук згадує цю подію в „Євангелії від Томи” [6, с. 22]; в романі „Орда” автор називає кривавим Содомом місто Батурін, де відбулася розправа московських ординців. Г. Грін використовує цей образ-символ в іншому контексті. Його цікавить той факт, що „*у Содомі і Гоморі і одна-єдина душа могла змінити Божу волю*” [5, с. 318]. Ця думка не давала спокою Скобі, який усвідомлював свою відповідальність за інших людей.

Окрім вище зазначених типологічних сходжень, необхідно згадати й про інші біблійні мотиви у творах письменників. Так, Г. Грін у романі „Сила і слава”, розмірковуючи про гординю, пише про війну між ангелами добра і зла; роздумуючи над проблемами віри, письменник наводить притчі, якими навчав Своїх учнів Христос, а саме притчу про оздоровлення сліпого [Мр. 11: 23], про воскресіння Лазаря [Ів. 9:6] та про неплідне фігове дерево [Ів. 11]. На своєму шляху Падре із „Сили і слави” зустрів індіанку, чию дитину вбили поліцейські, переслідуючи Грінго. Священик дивувався вірі жінки, яка не хотіла приймати смерть своєї дитини і з нездоланною вірою боролася за її життя: „*Невже вона чекає на*

диво? І якщо чекає, то чому не подарувати їй це диво? – подумав священик. Сказано: віра рухає гори, а вона вірить, вірить у попіл, що зцілив сліпого, в голос, що розбудив мертвого” [4, с. 141].

Г. Грін цитує Святе Письмо, добираючи слова до відповідного моменту в сюжеті. Так, перебуваючи у в'язниці, серед бруду і гріха, Падре відчув любов до людей, які були там поряд із ним [4, с. 120]. Він здивувався, що здатний на таке почуття, і пригадав слова з Євангелія: „Господь так полюбив світ, що дав Сина Свого Однорожденного, щоб кожний, хто вірує в Нього, не загинув, але мав вічне життя” [Ів. 3:16]. Переховуючись, священик думав про американця, на якого теж полювали поліцейські, і не бажав зустрічатися з ним, щоб той не спокусився, не видав Падре поліцейським в обмін на власну свободу. То ж Падре утікав з думкою: „Не можна спокушати брата свого” [4, с. 142]. Читаємо в Євангелії: „Неможливо, щоб спокуси не мали прийти; але горе тому, через кого приходять вони” [Лк. 17:1].

Р. Іваничук пише про очищення Ісусом храму в романі „Євангеліє від Томи” [6, с. 46] та „Орда” [7, с. 151]: „Се мій дім молитви, а ви зробили з нього вертеп розбишак” [Мр 11:15]. Особливо багато епізодів із Святого письма описано в романі „Євангеліє від Томи”, а саме: народження Христа [6, с. 37]; зустріч у храмі з маленьким Ісусом Божої жінки Анни та Симона, який промовив: „Нині, Владико, можеш відпустити слугу свого в мирі, бо мої очі бачили Спасителя – світло на просвіту поганам і на прославу ізраїльського народу” [6, с. 46], хрещення в Йордані [6, с. 39]. Зустрічаємо епізод, в якому йдеться про знайомство Марії Магдалини з Ісусом [6, с. 23], який заступився за неї словами: „Хто не має гріха, хай кине в неї каменем. Устань, жінко, і більше не гріши” [Ів. 8: 7-11].

Двічі згадується прохання матері Заведєєвих синів Якова та Івана про місце в царстві небесному [Мт. 20: 20-28] – у романі „Смерть Юди” [8, с. 264] та „Євангеліє від Томи” [6, с. 26]. Ось як відтворює автор цей епізод: „...а мати Якова та Йоана Заведєєвих, яка була при тому, взяла синів за руки і до вчителя з ними підійшла. Так і так, равві, я віддала тобі своїх синів, то коли вже побудуєш своє царство, не забудь про них, адже заради тебе покинули вони дім, човна, сіті, батька й матір – відведи їм біля себе найближчі місця”. Коли ж брати почали сперечатися, кому ж слід ближче сидіти біля Ісуса, Месія промовив до них: „Хто хоче бути вищим від інших, нехай стане нижчим, хто хоче бути першим, хай стане останнім.” А до Томи проказав тихо: „Вони не знають вмісту чаші”. Повівши це, Христос віддалився, сів на березі озера й затулив долонями обличчя. Він плакав...” [6, с. 26].

Зустрічаємо у творі згадку про нагодування людей хлібом та рибою в пустелі [6, с. 45], переображення Господне на горі Фавор [6, с. 27], в'їзд Ісуса до Єрусалиму [6, с. 45; 7, с. 55], коли вітав Його люд словами: „Звеселися, дочко Сіона, се цар твій гряде, осанна!... Благословен, хто гряде в ім'я Господнє, осанна во вишніх!” [Ів. 12; 15].

Згадує письменник і розмову між Месією та Пілатом, мучеником та карателем [7, с. 233]. Подібно і в Г. Гріна знаходимо алюзію на цю розмову в епізоді, коли під час арешту Падре-мученик та Лейтенант-

каратель ведуть суперечку стосовно аксіологічних засад своїх світоглядів, які, як виявилось, були протилежними [4, с. 174-177].

В „Орді” Р. Іваничука згадано зустріч апостола Петра на дорозі біля Рима з Воскреслим Ісусом: „...апостол запитав учителя: „Quo vadis, Domine?” – „Йду в Рим, – відказав Ісус, – щоб там знову мене розіп’яли” [7, с. 151].

У романі „Смерть Юди” Р. Іваничук, відтворюючи суспільні настрої перед Другою світовою війною, намагаючись підкреслити жахливість і безглуздість цієї війни, цитує слова із Євангелія від Івана 3:19-20: „Я дав землі світло, а люди більше злюбили темряву, лихі бо їхні діла, й кожен, хто зло чинить, ненавидить день і не йде до світла, щоб не виявились його діла” [8, с. 284].

Для творів українського письменника характерний прийом актуалізації євангельських сюжетів національно-історичними реаліями. Так, отець Єпіфаній порівнює Батурина, де пролилася кров жертв московської навали, то із кривавим Содомом, то з Голгофою. Неодноразово Р. Іваничук проводить паралель між долею українського та ізраїльського народів, які змирилися з тихим рабством, перший – у Російському полоні, другий – у Вавилонському. Зокрема, отець Єпіфаній, прагнучи спокутувати свою провину, ставить перед собою завдання „вивести весь народ з малості, як виводив Мойсей з Єгипту ситий рабським хлібом люд Ізраїля, сорок років блукаючи Аравійською пустелею в терпеливому очікуванні смерті останнього ситого раба” [7, с. 48].

Р. Іваничук порівнює події, описані в романах „Орда” (загарбання України Росією) та „Смерть Юди” (початок Другої світової війни), із Апокаліпсисом Івана Богослова [7, с. 108; 8, с. 62]. Рефреном повторюється в „Орді” Псалом 51, яким отець Єпіфаній вимолює прощення гріхів і Божої милості для себе і свого народу: „Помилуй мя, Боже, по великій милості твоїй... і по множеству щедрот твоїх очисти беззаконіє моє...” [7, с. 32, 33, 41, 64, 80, 93, 199].

У творах, які ми вибрали для аналізу, знаходимо медитативні роздуми про принципи християнського світовлаштування, пошук етичних і ціннісних орієнтирів. І Г. Грін, й Р. Іваничук не просто відображають у своїх романах певні ідеї християнства. Обидва письменники глибоко аналізують їх, наводять різні аргументи, пропонують різні погляди на одну і ту ж проблему, намагаються збагнути її істинну суть.

Велику увагу Г. Грін та Р. Іваничук приділяють питанню гріховності людини й можливості прощення. Шлях від гріха до прощення у філософській парадигмі обох письменників – це, насамперед, визнання своєї провини, що вимагає подолання людської гордині. Про це читаємо в романі „Суть справи”: „Сповідь і відпущення гріхів – це не порожня формальність. Відпущення гріхів залежить від вашого душевного стану. Приходити сюди і приклоняти коліна не достатньо. Найперше необхідно усвідомити свій гріх... І у вас повинно бути щире бажання виправитися. Нам сказано, що ми повинні прощати братові своєму сімдесят разів по сім, і нема чого боятися, що Бог менше милостивий, ніж ми, але ніхто не може простити того, хто впертий у своєму грісі” [5, с. 413]. Усвідомлюють свою гріховність і прагнуть сповіді Падре

(„Господи, прости мені мою гординю” [4, с. 95] та отець Єпіфаній („Я, мабуть, дуже грішний” [7, с. 13]).

Після усвідомлення своєї гріховності персонажі Г. Гріна та Р. Іваничука повинні пройти через сповідь, яка має різне художнє втілення. Наприклад, у творах „Орда”, „Євангеліє від Томи” Р. Іваничука та „Кінець одного роману” Г. Гріна персонажі здійснюють сповідь через написання, так би мовити, духовного щоденника. Отець Єпіфаній пише життєпис свого народу, апостол Тома – Євангеліє, життєпис Ісуса Христа, а письменник Бендрікс створює художній твір, який є описом його власного життя. Проте сповідь вимагає ще й покути, яка веде до прощення. Усі персонажі отримують прощення, бо заслужили його. Отець Єпіфаній позбувся вовкулаки, який переслідував його, а натомість одержав іншу супутницю – Діву-Лебедицю, що стала символом його душі. Тома заслужив на місце в раю, бо витримав муки сумнівами. Падре, який прийняв муки за церкву, визнали святим.

Навіть вчинок Скобі неоднозначно трактується в романі „Суть справи” Г. Гріна. Так, дослідник його творчості Г. Гастон зазначає: „Хоча Скобі й не можна назвати святим, все ж через свій вчинок він збагнув людське безсилля і силу Божої милості” [1, с. 42]. Саме тому наприкінці твору отець Ранк вказує на неможливість збагнути людським розумом силу Божого милосердя дружині Скобі Луїзі, яка була переконана, що її чоловік буде проклятий. Г. Гастон розцінює самогубство Скобі як акт покути, а не втечі від дійсності, як вияв глибокої людської самопожертви і співчуття [1, с. 35]. Останні слова, які вимовив цей персонаж („Любий Господи, я люблю...” [5, с. 456]), засвідчують, на думку дослідника, той факт, що Скобі „перейшов від абстрактного розуміння космічної жалості, до віри в силу Божественної любові” [1, с. 42]. Ласка Божа не покидала його до останньої хвилини, він постійно чув голос, що закликав його зупинитися, обіцяв прощення і мир, та, на жаль, було пізно.

Часто на сторінках творів Г. Гріна та Р. Іваничука зустрічаємо роздуми про значення віри в житті людини. Г. Грін, наприклад, замислюється над тим, що часто віра для багатьох людей є просто формальним виявом приналежності до якоїсь спільноти. Такою була віра Луїзи – дружини Скобі та жінки, яку зустрів Падре в тюрмі. Вони чомно дотримувалися всіх приписів церкви, але не відчували віри серцем і не усвідомлювали її. На противагу їм, інші персонажі, можливо, і не є зразковими християнами, та віра в Бога означає для них набагато більше. Такі Падре і Скобі, які офірують своє життя через віру, така Сара („Кінець одного роману”), що жертвує особистим щастям заради віри в Бога, такий отець Єпіфаній і апостол Тома, які переконані, що істинна віра в Ісуса допоможе зробити вільними і щасливими їх народи. Усі ці персонажі не просто беззастережно приймають Христові заповіді, а й намагаються до певної міри збагнути їх суть, і тому невід’ємною частиною їх світогляду є сумнів. Р. Іваничук пише: „Бог вселив у людське мислення свіжу потугу, яка є рівносильною провидності й може пізнавати Господні таємниці” [6, с. 81]. Сумніваючись, розмірковуючи, висловлюючи різні, інколи протилежні думки щодо постулатів християнства, вони аналізують їх і переконуються в їх істинності.

Ще одне питання цікавить обох письменників: якщо Господь милостивий і Його любов безмежна, то чому на світі існують страждання? Чому навіть ті люди, які вірять у Бога, змушені страждати? Як Г. Грін, так і Р. Іваничук однаково пояснюють доцільність страждань для християнина. Страждання, на їх думку, є свого роду випробуванням, яке очищує людину від гріха і робить її сильнішою. Тому Падре із „Сили і слави” відчув невимовну радість, коли знову отримав можливість спокутувати свої гріхи через страждання [4, с. 160]. Він був переконаний, що страждання вдосконалюють людину [4, с. 175]. Подібне стверджує й Р. Іваничук: „Спокута – найтяжче випробування ...Праведна людська сутність виховується й гарантується лише в спокуті. ...Гріх твориться за мить, усвідомлення гріха триває вічно” [7, с. 107]. Отже, обидва письменники стверджують, що саме страждання є поштовхом до духовної трансформації людини, до зближення її з Богом, є однією з умов спасіння людської душі. Адже і сам Христос страждав, щоб врятувати все людство.

Важливе місце у творах англійського та українського письменників займають медитативні роздуми про постать Ісуса Христа як людину і Бога. Письменники розмірковують над тим, яка ж Його роль і значення в духовному житті людства. Р. Іваничук пише: „Щоб показати людству глибину гріха, в який воно впало, Бог знайшов людину, яка дала себе розір'яти за гріхи світу” [8, с. 255]. Але Ісус не був звичайною людиною, він подолав старий світ і дав початок світові новому. Він подолав релігію, яка не мала обличчя, зняв завісу із Святеє Святих і невидимий Бог з'явився з людським обличчям – коли милосердним і люблячим, коли розгніваним. Замість „око за око” Він приніс: „Коли хто вдарить тебе по лівій щоці, підстав праву”; замість релігії непростення приніс релігію милосердя, проголосив безмежну Божу ласку для кожної людини, чи то праведника, чи грішника.

Особливо чітко ідея Божої ласки простежується в романах Г. Гріна. Літературознавець Г. Гастон цикл католицьких романів англійського письменника назвав „тетралогією про Божу милість” [1, с. 48]. Адже кожен із персонажів цих творів відчув на собі всепрощаючу і безмежну Божу ласку, яка не покидає людину навіть у часи духовного занепаду і гріховності.

У постаті Ісуса Г. Грін та Р. Іваничук вбачають приклад для наслідування. Тому життєвий шлях багатьох персонажів нагадує шлях Ісуса Христа – сповнений страждань і жертвності заради інших. Цим шляхом ідуть отець Єпіфаній і Падре, Скобі і Тома.

Як Христос ніс хрест за все людство, так і отець Єпіфаній („Орда”) несе хрест за свій народ, щоб врятувати його від духовного занепаду. Над самопожертвою Христа розмірковував і Падре („Сила і слава”). Священик замислювався над тим, що Христос помер не лише заради спасіння праведних, а найперше, щоб спасти тих, які заблукали у гріхах. Тому, наслідуючи Христа, він співчуває Метисові, який його зрадив, і відчуває любов до нього, а також і до злочинців, з якими сидів у тюрмі.

У романі „Євангеліє від Томи” Р. Іваничук розмірковує над тим, чому вчення Ісуса, який був євреєм за походженням, не було визнане на

Його батьківщині [6, с. 60]. Письменник доходить висновку, що „коли пергаментні сувої з виписаними на них словами старої і нової правди (тора і Матвееве Євангеліє) ляжуть поруч як продовження одна одної і єдине ціле, – аж тоді об'єднаються народи під знаменами Мойсея і Христа, ... щоб не утворилась прірва в єдиній релігії – між Богом-батьком і Богом-сином” [6, с. 57]. Адже насправді Ісус належить не Ізраїлеві, а всьому світові; Його слова і вчення мають універсальне значення для всіх народів і на всі часи.

Як бачимо, проаналізовані рецептивні моделі у творах Р. Іваничука та Г. Гріна дають підстави стверджувати, що ідеї християнської релігії мали значний вплив на їхню художню творчість. А компаративний аналіз романів уможлиблює виявлення типологічних сходжень у сприйнятті та трактуванні обома письменниками основних постулатів християнства.

1. *Georg M. A. Gaston. The Pursuit of Salvation: A Critical Guide to the novels of Graham Greene.* – Troy, NY: The Whitston Publishing Company, 1984. – 160 p.
2. *Антофійчук В. Євангельські образи в українській літературі ХХ століття.* – Чернівці: Рута, 2000. – 335 с.
3. *Біблія, або Книга Святого Письма Старого й Нового Завіту.* – United Bible Societis, 1991.
4. *Грин Г. Избранное: Сборник.* – М.: Радуга, 1990. – 608 с.
5. *Грин Г. Избранные произведения.* – Т.1. Меня создала Англия. Суть дела. Рассказы. – М.: Худож. лит., 1986. – 543 с.
6. *Іваничук Р. Євангеліє від Томи // Дзвін.* — 1995. – №1.– С. 21-84.
7. *Іваничук Р. Орда.* – Львів: Просвіта, 1992. – 200 с.
8. *Іваничук Р.І. Ренегат (студія) / Смерть Юди (триптих повістей).* – Львів: Червона калина, 1997. – С.140–210.
9. *Червінька О.В. Рецептивна поетика. Історико-методологічні та теоретичні засади: Навч. посібник.* – Чернівці: Рута, 2001. – 56 с.

Summary

The article deals with the review of theoretical and methodological basis for the up-to-date problem of artistic reconsideration of the Gospel structures. The peculiarities of the reception of Christian ideas in the novels “Orda”, “Gospel by Thomas”, “The Death of Judas” by R. Ivanychuk and “The Power and the Glory”, “The Heart of the Matter” by G. Greene have been traced. Main models and ways of reception have been analyzed. Typological similarities in understanding of the most important concepts of Christianity by both of the writers have been found.

Key words: reception, models of reception, Gospel characters, Christian ideas, typological similarities.

Стаття надійшла до редколегії 22.09.2006